

storieintresserade får här en populärvetenskaplig förklaring till namnens ursprungliga betydelse och hur ortografin har förändrats under tidernas lopp.

Boken innehåller ca 6 000 namn och man får en kort historik till de flesta. Det är inte bara namn på orter utan också på sjöar, åar, öar och fjäll som förklaras. Även efterled som -hem, -hult, -måla, -tun och -torp, dit alla namn på -arp, -orp och -rup hör, behandlas. Ett av våra vanligaste efterled är -sta(d), som bl.a. är vanligt förekommande i Mälardalen och Östergötland. Den som är det minsta intresserad av etymologi vet att det är samma ord som det danska *-sted*, det norska *-stad* och att det finns i engelska namn som slutar på *-stead*, eller tyska som slutar på *-statt*, *-stedt* eller *-stätten* t.ex. och alla betyder de plats, ställe. I boken kan man läsa mycket mer om dessa och andra efterled.

Förutom alla de svenska namnen finns en samlad översikt över finska och samiska ortnamn i Sverige.

Boken avslutas med ett urval av den litteratur som översiktligt behandlar bl.a. ortnamn och ortnamnstyper i hela eller delar av Sverige

Margareta Tellenbach, Bjärred

Johan Asplund: *Avhandlingens språkdräkt*.
Bokförlaget Korpen, Göteborg 2002. 138 s.
ISBN 91-7374-401-8.

Vid sidan av nyfikenheten är språket humanistens och samhällsvetarens viktigaste tillgång. Och det är ju så med språket, att man aldrig blir fullärd, ingen behärskar språket fullt ut. Som skribent utvecklas man alltid.

Det har alltid varit en glädje att läsa sociologen Johan Asplund. Nu har han kommit ut med en bok om sin syn på språk och att skriva. *Avhandlingens språkdräkt* omfattar ett långt vidare perspektiv än titeln antyder. Man behöver inte vara forskare för att ha stor behållning av hans reflektioner kring det skrivna språket.

Man kan ana anledningen till att boken blivit skriven. Asplund menar att språkkänsla och skrivkunnskap inom sociologin lämnar en hel del övrigt att önska. Sociologer skriver helt enkelt illa, alltför illa, menar han. De språkliga kraven är för lågt ställda och det språkliga intresset inom disciplinen har sedan länge varit lågt.

Men hur kan egentligen skrivprocessen beskrivas? Till att börja med skiljer Asplund på tanken och det skrivna. Tanken är givetvis språklig. Men det tänkta språket är inte detsamma som det skrivna. Vidare gör han skillnad mellan skrivprocessen och det färdiga

resultatet, dvs. texten som läses från en början och till ett slut, från vänster till höger. Skrivprocessen är något annat, rörligt och mer flytande och som långt ifrån alltid arbetar från vänster till höger eller uppifrån och ner.

Till språket finns inget facit. Men det finns regler. Johan Asplund hänvisar gärna till Erik Welanders *Riktig svenska*, som, vilket titeln antyder, tar ställning till rätt och fel i svenska språket. Asplund tilltalas av sådana ställningstaganden, liksom av den konservatism som ligger inbyggd i anspråken på att veta vad som är rätt. Han tilltalas också av Welanders beskrivning av det goda kanslispråket präglad av saklighet, skärpa och omsorgsfull genomarbetning.

Om jag förstår Asplund rätt bejakar han en viss konservatism beträffande språket, en långsam förändringstakt som hålls tillbaka av regler och konventioner. Det handlar dock inte om att nå fram till något optimalt språkbruk. Det skulle antyda en språklig positivism, som vare sig är önskvärd eller uppnåelig. Möjligen täcker ordet precision bättre det som Asplund tar sikte mot. Vägen dit, till precisionen, går via ett rikt språk eller den överflödiga vokabulären. Läsaren ges flera exempel på hur användningen av olika ord kan skapa betydelseförskjutningar och associationsbanor som leder tanken.

Asplund försvarar också begreppet "allmän språkkänsla", vars vaga karaktär borde ha som konsekvens att det inte finns något rätt eller fel i språket. Samtidigt menar han att vi måste räkna med att begå språkliga fel och misstag. I konsekvens härmed borde det alltså finnas fel och rätt i språket.

Något motsägelsefullt verkar det. Och så är det väl med språk – det är svårt och komplicerat att förhålla sig till. Det finns regler för hur man kan och bör uttrycka sig; men dessa regler har en tendens att omförhandlas. Ord, uttryck, syntaxer och grammatiska konstruktioner överges och nyskapas.

De fel som snarare än grammatiska är knutna till innehåll och läsförståelse ägnas ett särskilt kapitel. Slarvfel som till sin karaktär är isolerade och inte har några vidare konsekvenser för texten benämner Asplund lapsus. Till lapsusarna hör stavfel. Ett fel som däremot sprider sig i texten och lämnar ofördelaktiga upplysningar om skribenten kallar Asplund en fadäs. Kriablonster är ett särskilt slags fadäser som är oavsiktligt komiska. Om de sker sällan, kan de dock överleva som fadäser. Till kriablonstrens egenskap hör väl också att de, åtminstone till viss del, kräver en särskild läsart. Låt mig ta ett exempel. Asplund beskriver när han arbetade med en bok i slutet av 1960-talet:

”Den sommaren satt jag också på Carolina, för första och sista gången.” Ryckt ur sitt sammanhang, som här, är meningen ett klassiskt kriablomster. Det är oavsiktligt komiskt. Och man måste tillstå, dess oavsiktliga komik är till stor del knuten till läsarens egen läsförståelse. Vet man inte om att Carolina i det här sammanhanget avser ett bibliotek, då kan man halka riktigt snett. På ett sätt är det ganska tillfredsställande att även en skribent av Asplunds kaliber kan lämna utrymme för felläsningar av det slaget. För ofelbarhet och perfektion tillhör inte skrivandets vardag. Det gör däremot *strävan* mot precision och klarhet.

I likhet med tidigare böcker av Johan Asplund präglas *Avhandlingens språkdräkt* av författarens personliga och kritiska tilltal. Det är en bok som både är reflekterande och av handbokscharaktär och som i båda avseendena separerar och avmystifierar skrivandets olika moment.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Peter Du Rietz och Maria Ljunggren: *Isolde av Singapore. På världsomsegling med bilar i lasten*. Sjöhistoriska museet, Stockholm 2001. 190 s., ill. ISBN 91-85268-87-9.

Boken *Isolde av Singapore* är utgiven inom ramarna för Sjöhistoriska museets i Stockholm samtidsdokumentation av marina yrken och livsformer. Etnologen Peter Du Rietz och museets fotograf Maria Ljunggren berättar i ord och bild om den världsomsegling med det Singaporeflaggade fartyget *Isolde* som de varit med om. Avfärden från Wallhamn ägde rum i oktober 1999. Till att börja med gjordes det stopp vid en rad nordeuropeiska hamnar, därefter fortsatte resan över Atlanten till Baltimore, Norfolk och Savannah i USA. Via Panamakanalen nådde man Stilla havet och där bortom Nya Zeeland. Efter ytterligare hamnbesök i Australien och Japan började sedan återresan mot Europa. I januari 2000, anlände man slutligen till Bristol, varefter de två samtidsdokumentalisterna mönstrade av och flög hem.

Huvuddelen av boken består av fem kapitel med tematiskt upplagda beskrivningar av livet ombord på *Isolde*. I kapitel 1 beskrivs själva fartyget: ett rorofartyg som, med sin däcksyta motsvarande mer än fem fotbollsplaner, rymmer 5 450 personbilar (alternativt 475 tunga fordon och 2 250 personbilar). Det ägs av Walleniusrederierna och är byggt på Kockums i Malmö i mitten av 1980-talet. 1997 valde de svenska ägarna att flagga ut det åldrande fartyget under singaporiansk

flagg. Numera är fartygets kapten och övriga befäl svenskar medan manskapet kommer från Asien.

I kapitel 2 får vi stifta bekantskap med olika arbetsplatser och personalkategorier. I det s.k. radiatorummet möter vi kaptenen. Sedan fartyget började styras med autopilot är hans tid på bryggan relativt begränsad. I stället har han övertagit arbetsuppgifterna för två marina yrken som inte längre finns: hökarens resp. radiotelegrafistens. På bryggan, däck och i maskinrummet (eller ”gruvan”) är befälens svenska medan juniorbefäl och övrig besättning är asiater. Till de sistnämnda hör de däcksmatrosor som ägnar mycket tid åt lågt kvalificerade uppgifter som att knacka rost och måla.

Fokus i kapitel 3 ligger på kulturella skillnader mellan fartygets olika nationaliteter. Här beskrivs bl.a. den klyfta som går mellan svenskars och asiaters olika inställningar till makt och ledarskap. De svenska befälens ledarstil, som eftersträvar en dialog mellan befäl och manskap, leder till förvirring i en besättning som förväntar sig en mer hierarkisk och auktoritär organisation. Samtidigt önskar de svenska befälens att den asiatiska besättningen kunde ta fler egna initiativ i vissa situationer och inte bara vänta på order. Även språkskillnader och religiösa skillnader uppmärksammas.

Vi får veta hur den lediga tiden tillbringas ombord. När *Isolde* en gång i tiden byggdes för svenskt bruk var visionen att alla skulle äta gemensamt, varför fartyget utrustades med en mäss för både befäl och manskap. Sedan fartyget kommit under singaporiansk flagg är emellertid praxis att fartygets olika etniska grupper, därmed också befäl och manskap, äter var för sig. Som motvikt till denna uppdelning fungerar de olika gemensamma sammankomster som också beskrivs: grillfester ute på däck, julfirande samt informella fester i enskilda hytter.

Sista kapitlet framhåller den starka symboliska betydelse som hamnen har i sjömännens värld. Förr förknippades ett hamnbesök med efterlängtat avkoppling och med nöjen i stadens nöjeskvarter. För besättningen på ett nutida roro-fartyg, som på kommersiella grunder fraktar bilar över världshaven, är hamntid emellertid en starkt begränsad företeelse. Den för rederierna dyrbara hamntiden har kunnat skäras ned drastiskt genom att lastnings- och lossningsmetoder i så hög grad effektiviserats. För sjömännen, som genom sina kontrakt spenderar ett stort antal månader på fartyget, är den begränsade hamnvistelsen påfrestande. Längtan efter den egna familjen som väntar där hemma blir följdenligt ett karakteristiskt drag hos den uteslutande manliga besättningen.